

Oriol Teixell Puig. 2019. *La direcció literària d'Edicions Proa a l'exili. Epistolari de Joan Puig i Ferrer. Pròleg de Montserrat Corretger*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Textos i Estudis de Cultura Catalana, 230. 310 p.

JOSEP-VICENT GARCIA RAFFI

Universitat de València (Espanya)

orcid.org/0000-0001-5821-5221

doi: <https://dx.doi.org/10.7238/dd.voi7.3170>

Puig i Ferrer és un escriptor que ha quedat desdibuixat en el panorama literari de la literatura catalana actual. Autor a cavall del segle XIX i XX, de formació modernista, va desenvolupar una important obra dramàtica —*La dama alegre* (1904), *Aigües encantades* (1908), etc.— en el primer terç del segle XX i va viure diferents etapes literàries. Col·laborador de diverses publicacions periòdiques, va passar a conrear la novella després d'estrenar sense èxit les seves darreres produccions teatrals.

La majoria de les seues novel·les es basen en experiències de l'autor i segueixen models de la narrativa europea com ara Dostoievski i Proust. Les seues obres més conegudes són *Servitud* (1926), *Els tres allucinats* (1926), *El cercle màgic* (1929) i *Camins de França* (1934). Tal vegada l'escriptura de la monumental *El pelegrí apassionat*, escrita entre el 1938 i el 1952, i publicada en dotze volums des del 1952 fins al 1977, el converteix en una de les figures literàries catalanes més agosarades i controvertides de la primera meitat del segle passat. Dins la seva obra també hi ha producció poètica —de la qual hi ha mostra entre les cartes del recull, per exemple en les pàgines 208 i 209— i diferents textos de caràcter més autobiogràfic.

Puig i Ferrer va ser director literari de la «Biblioteca A Tot Vent» des de l'inici d'Edicions Proa, el 1928. Després del seu pas per la vida política lligada al govern de Catalunya i a ERC, ja a l'exili a Perpinyà, va exercir com a editor des de l'agost del 1949. Els darrers anys de la seua vida els va dedicar a l'editorial mentre escrivia i corregia el cicle novellístic esmentat adés. És d'aquest marc temporal, literari i polític d'on sorgeix el potent epistolari de Puig i Ferrer que edita Oriol Teixell Puig.

El volum té bàsicament dos grans blocs: l'estudi preliminar de Teixell sobre la direcció literària de Proa a l'exili i les cartes (creuades, en molts casos). L'epistolari està dividit en quatre blocs: mentre que els tres primers estan dedicats a les cartes de Carner, a les de Guansé i a les de Benguerel, el quart té com a epígraf «El director que no reïx: testimonis epistolars de les col·laboracions fallides», i s'hi inclouen les cartes que no significaren una col·laboració editorial real. La resta de capítols els formen els criteris d'edició, arxius i fons d'on Teixell ha pouat els seus textos i uns índexs finals molt complets.

L'editor ofereix un centenar de cartes inèdites (entre el 1948 i el 1954) que mostren les tasques de Puig i Ferrer i la de Queralt i Clapés a Edicions Proa a Perpinyà per reflotar-la. Els interlocutors de l'epistolari estudiat de qui es reproduïxen la major quantitat de lletres són Josep Carner, Domènec Guansé i Xavier Benguerel. A més, també en podem llegir de Ventura Gassol, Armand Obiols/Mercè Rodoreda, Melcior Font, Carles Pi i Sunyer, C. A. Jordana, Pere Calders, Felip Calvet, A. Esclasans, Narcís Molins, Carles Riba, Pau Casals, Sebastià J. Arbó, L. Ferran de Pol i Manuel de Pedrolo.

Ja ho assenyala Montserrat Corretger en la introducció, que aquest és un volum en el qual circulen les idees i les informacions d'escriptors catalans fonamentals de la primera meitat del segle xx, i que, gràcies a l'aparell crític que els acompanya, podem descobrir els ressorts del funcionament d'aquest nou moment editorial i el paper de Puig com a col·laborador de Queralt en el redreçament de Proa. El treball de Teixell s'emmarca dins el moviment de recuperació que hi ha hagut en aquestes darreres dècades dels epistolars dels nostres escriptors i que formen part d'una autobiografia col·lectiva. Cartes escrites sense una intenció declaradament literària, es converteixen en documents insubstituïbles per conèixer una persona, un escriptor. El contingut posa en relleu i en primer pla la relació que s'estableix entre la part emissora i la receptora de la carta; per això hi ha un marc amb forma de pacte que institueix un model de lectura i un tipus d'escriptura.

Gràcies a aquesta edició redescobrim un Puig i Ferrer ferit, que ho traspua en la seva obra. A propòsit d'això, escriu a Carner: «Però respecte la meua obra —novella, o *Complanta de Janet*—, la ferida ha estat massa profunda en l'home perquè l'art meu no en respiri dolor» (p. 59). És una ferida produïda per les invectives dels exiliats catalans contra Puig, acu-

sat de malversar fons dels diners de la Generalitat a l'exili. Puig li explica a Domènec Guansé, en una altra lletra del 22 de novembre del 1949 des de París (pp. 114–118), tota la base real de la seva «llegenda negra» i com converteix la seva vida i obra en una defensa d'aquestes acusacions. Així, la màxima preocupació de Puig seria veure publicat el seu darrer cicle novellístic abans de morir, «car per al pòstum no sabia si es podria fiar de ningú» (p. 113).

Puig apareix en les cartes com una persona obsessionada. Al problema dels diners i les acusacions fetes per la política catalana a l'exili, hi hagué una qüestió sentimental extramatrimonial, en la qual Puig relaciona Ferran Canyameres, que es va complicar encara més per la constitució d'un negoci tèxtil que va fer fallida. Es plany per la situació que es viu a l'exili, pel comportament que hi tenen molts catalans. Les diferències entre els partits que formaven part del govern de la Generalitat a l'exili presidit per Josep Irla són força clares en la carta de Puig a Carner (pp. 68–72), a propòsit dels Jocs Florals de París que organitzava el príncep dels poetes. Aquestes són anotades eficaçment per Teixell i ensenyen al lector actual tot l'entramat ple de contradiccions polítiques en el món cultural de l'exili.

Els epistolaris es poden considerar una extensa confessió, un monòleg dirigit a diversos interlocutors, dels quals Puig només espera el vistiplau del que afirma. També poden ser entesos com un diàleg, un discurs compartit entre els dos enunciadors en un ordre cronològic. Puig i Ferrerter nada entre aquestes dues tipologies. Sabem que la llengua literària es nodreix de moltes coses, des dels gèneres literaris fins als dietaris o a l'art epistolar, sobretot pel que fa a l'expressió espontània de la intimitat. I en el cas de Puig el traspàs textual fou evident, de l'epístola al dietari. Segons les informacions de Teixell, algunes del cartes enviades per Puig són reproduïdes totalment o fragmentària als seus dietaris, publicat pòstumament en 1975 i 1981: *Diari d'un escriptor. Ressonàncies (1942–1952)* i *Memòries polítiques*.

Els diaris íntims i els reculls de correspondència (no escrits pensant en la seua possible publicació) presenten un model de llengua amb unes finalitats més o menys oposades: per un costat hi ha un intent de conservar la immediatesa de les experiències, els pensaments i els sentiments del corresponçal, però, per un altre, en el moment de la redacció, el dietarista o el corresponçal defuig la facilitat de l'efusió espontània, i sotmet

el que ha de dir als rigors de l'organització artística. Només cal llegir les cartes de Josep Carner per adonar-se'n.

En els epistolaris s'estableix un nivell de complicitat entre autor i lector superior al normal. Pot aparèixer la vida en el seu aspecte més quotidià i anecdòtic, però pot contenir tota mena d'informacions i reflexions; la seua gràcia rau, doncs, en l'heterogeneïtat que el governa: des de la naixença de la neta de Puig i la recerca d'habitatge que feien ell i altres corresponsals a la confessió terrible d'Agustí Esclassans: «Jo he sofert molt. Empresonat, processat, condemnat. Vaig viure cinc anys (1941–1945) malalt, completament desfet, moral, física, intel·lectualment. Tancat a casa, caient i aixecant-me, m'he anat recobrant» (p. 256).

Una edició d'aquesta mena significa una recerca arxivística enorme —entre arxius i biblioteques, n'hi ha d'esmentats quinze—, de contactes, visites i comprovacions no sempre fàcils. La nota preliminar del curador de l'edició ho explica detalladament. Editar unes cartes cronològicament situades al temps de l'exili, amb unes persones amb tanta activitat literària, cultural o política obri un ventall gran de cerca. S'hi ha d'emprar, a més, tota classe de fonts bibliogràfiques més enllà de la navegació per la xarxa. Hi ha cartes editades d'una manera excellent, amb una anotació justa i completa, sense abusos ni reiteracions, com ara la de Domènec Guansé el 17 de gener de 1950. És clar, però, que moure's amb tanta quantitat de dades, noms i paraules fa relliscar alguna vegada, per exemple, en l'anotació o bibliografia sobre Ferran de Pol.

Som davant un recull epistolar important, més enllà de Puig i Ferrer i de la continuïtat de l'editorial Proa. Com dèiem al principi de la ressenya, la quantitat de dades, comentaris, notícies, reflexions, projectes, tan ben explicats per Teixell, faran que el volum sigui de consulta obligatòria per als estudiosos d'una època i de la nostra literatura, de la qual anem tenint nous treballs i recopilacions per a investigacions futures. Vaig tenir d'alumne Oriol Teixell uns quants mesos a la Universitat de València, i soc testimoni del seu capficament amb Puig i Ferrer. Tenim davant un bon investigador que sap conjugar rigor amb passió investigadora i amb un clar futur.

This work is subject to a [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).